

Zamanın Kısa Tarihi ve/veya Fizik ve Felsefe Üzerine Bir Mülâhaza

Durmuş Hocaoğlu

Türkiye Günlüğü, Sayı: 2., Mayıs 1989., Ankara., s.72-77

Durmuş Hocaoğlu, *Türkiye Günlüğü* Makale Sıra No: 01

Bibliyografya Künyesi:

- Hocaoğlu, Durmuş., “Zamanın Kısa Tarihi ve-veya Fizik ve Felsefe Üzerine Bir Mülâhaza”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı: 2., Mayıs 1989., s.72-77 (6 sayfa), *Türkiye Günlüğü* Dosya Başlığı: “Bitmeyen Tartışma: Batılılaşma, Çağdaşlaşma, Modernleşme”

İstatistikî Bilgiler:

Sayfa: 6; Kelime: 3.920; Karakter: Boşluksuz: 25.500; Boşluklu: 29.450

türkiye günlüğü

Matbû metni tarayarak dönüştüren ve düzenleyen: Yusuf Yetim

Redaksiyon: Durmuş Hocaoğlu

**“Zamanın
Kısa Tarihi”
ve/veya
Fizik ve Felsefe
üzerine
bir mülâhaza**

Giriş

Günümüzde bütün insanlık olağan-üstü derecede derin ve şiddetli bir değişimin içindedir. Sosyologların “Sosyal Değişme” dedikleri bu “olay”, sanayi inkılabının başlangıcıyla birlikte zuhur eden bir takım “olup-biten”lerin bir sonucudur ve tabiatıyla kendisi de bilahare zuhur edecek olan diğer bir takım “olup-biten”lerin sebebi olacaktır. Bu vetirenin kendisi topyekûn ele alındığı takdirde, kendisinden önceki değişimlere nisbetle gerek kemmiyet ve gerekse keyfiyet itibariyle arz ettiği farklılıktan dolayı gerçek anlamında bir “olay” hüviyetindedir. Vetire henüz devam ediyor; bitmek, sona ermek bir yana, belki de ancak işin başındayız; ilerideki gelişmeleri şimdiden tam olarak kestirebilmek de hemen hemen imkânsız. Ancak ne var ki şu andaki pozisyon dahi oldukça ehemmiyetli boyutlara ulaşıldığını göstermekte: İki kuşak öncekilerin hayal dahi edemeyecekleri şeyler bugün artık realize olmuş bulunuyor. Yeryüzünde keşfedilmedik bir tek yer kalmadı; en derin denizlerin dipleleri, en yüksek dağların tepeleri artık ulaşılamayacak şeyler değil. Ay'a gidildi - devam edilmeyişi 'gereksizliğinden' olsa gerek! En fazla bir asır önce hayaledilmesi dahi müşkül olan şeyler bugün handiyse vak'a-i adiyeden sayılıyor: Nedir o televizyonlar, videolar, telefonlar, -üç boyutlusunun eli kulağında- kıt'adan kıt'aya gemi cesametinde uçaklar, dağlar gibi trenler. Şaka bir yana, dünya ne kadar da küçüldü farkında mısınız? Bir yerde bir şeyler olmaya görsün ertesi güne kalmaz, görüntüsüyle beraber evinizde bilin. Hiç olacak şey mi? Adam Amerika'da boks maçı yapsın, siz oturun evinizde seyredin! Ya “tahrip” gücü? Hiç sormayın: Bugünün en zayıf ordusu bile yüzyıl önceki “İngiltere

devleti fehıması”nın ordularından daha daha kudretlidir. Ya diğerleri... Varrın ne siz sorun, ne de ben söyleyeyim. Sadece şu kadarını çitlatmak istiyorum: Hiroşima'ya atılan atom bombası 20 kilotonluktu (patlama gücü 20.000 ton dinamite eşdeğer), bugün artık 1.000 megatonluk (patlama gücü bir milyar ton dinamite eşdeğer) nükleer/termonükleer silahlar yapılması teknik olarak mümkündür. Hele bunun bir de yüzyıl sonrası, ikiyüzyıl sonrası nasıl olur, onu bir düşünün... Daha doğrusu düşünmeyin.

Bütün bu kuvvet ve kudret, kaynağını bilim ve teknoloji'den alıyor. Bu, bir anlamda, Descartes'ın, F. Bacc'nin rüyalarının tahakkuku cihetinde atılmış önemli bir adım, kat'edilmiş önemli bir mesafe gibi görünmektedir: İlim ile dünyaya hakim olmak! Böylece, ilim ve teknoloji, modern çağlarda Alaaddin'in CİN'i olmaktadır. Emrimizin altında olan, her şeye muktedir dünyevi bir güç!

FİZİK ve FELSEFE

Nedir bu güç? Arka - planda ne/veya neler var? Kendisinden beklenen ve beklenmesi gereken nedir? Her şeye gerçekten muktedir olabilir mi, yoksa bir sınırı var mıdır? Bu konuya biraz eğilelim.

Bu güç, teorik bilimlerin mahza bilim olarak kalmayıp uygulamaya yönelmiş şeklidir. Yani daha açık bir ifade ile bu güç, “mühendislik” tir. Teknoloji'nin hakikatte mühendislik demek olduğunu kabul etmek belki biraz rahatsızlık verici bir düşüncedir ama gerçek de budur. Fakat onun bir arka planı da olmalı, yoksa mühendislik bizahtihî bu denli gücü kendi - kendine meftun değildir. Arka - planda onu besleyen iki büyük, temel disiplin vardır: FİZİK ve MATEMATİK. Gücün hakikî kaynağı bu ikisidir. O halde, teknolojiden beklenen, ha-

Durmuş HOCAOĞLU

*Hocaoglu, M.Ü. Eğitim Fakültesi
Öğretim Görevlisidir.*

kikatte fizik ve matematikden bekleniyor demektir. Nedir fizik ve matematik? Birer bilgi alanı olarak "NE"yi ve "NE KADAR" bilebilirler? Yukarıdaki soruların cevabı burada düğümlemektedir. Biz bu satırlarda, konuya sadece kalın çerçevede dokunmakla yetineceğiz.

Matematik, saf akıl'ın, "başka hiç bir yerden elde edilmesi mümkün olmayan, doğruluğu açık - seçik ve intüitif olarak görülen temel bir takım doğrular grubundan -ki bunlara aksiyom denir- kalkarak ve tamamen kendi içinden mantıkli çıkarsamalarla elde ettiği", kesinlikle doğru, zorunlu doğru, apodiktik, sentetik, a priori bilgiler cümlesidir. Matematiğin bu özelliklerinden şu sonuçlar çıkmaktadır: Matematik bilgi deneyle elde edilmez, (yani saf aklın ürünüdür); temeli aksiyomlara dayanır fakat ondan sonraki bütün safahat kesin bir isbat zinciridir; her önermesi kesinlikle ve zorunlu olarak doğrudur (bu özellik sadece ve yalnız matematiğe mahsustur). Bu kadar mükemmel bir ilim olmasına karşılık bir mahzuru vardır, hem de önemli bir mahzur: Realite ile hiç bir bağlantısı yoktur! Yani o, saf bir mücerret ilimdir. Hatta bu o kadar böyledir ki, hakikî olan hiç bir önerme matematiği değildir, matematiği olan hiç bir önerme hakikî değildir(1). Zaten böyle olmasa idi o derece kesin ve tartışmasız doğru bilgiler üretmezdi.

Fizik ise, tam aksi: Realitenin ilimidir. Zaten bu, kelimenin etimolojisinden de açıkça görülebiliyor: Fizik, grekçe phisike'den gelmektedir ki, bu da söz konusu dilde "tabiat" demektir. Tabiatın ilmi olmakla da saf akıl (ratio) ile değil de, duyular ile bilinen duyulur âlemin ilmi demektir, yani; fiziğin esas bilgi kaynağı duyular olmak mevkiindedir. Sonra, madem ki fiziğin bilgisi (burada "fiziğin bilgisi" ibaresi ile kastedilen şey, "fizik dünyanın bilgisi" anlamındadır) duyulara (senses), deneye (ampiria anlamında; experiment anlamında değil - ah benim Türkçem!) dayanan, "sensitiv, ampirik" bir bilgidir, o halde ondan matematiksel bir kesinlik bekleyemeyiz. Yani, objektif bir realitesi olan fizik dün-

yaya ilişkin bütün ilmi keşifler, teoriler, elhasılı bütün "fizik - dünya bilgisi" matematiksel mânâ ve muhtevadaki bir kesinlik ve doğruluğa asla ve kat'a sahip olamayacaklardır.

Yeri gelmişken burada hemen şunu hatırlatmak isterim: Yukarıda sözü edilen "fizik bilgisi", yani "fizik - dünya bilgisi", duyular (ve

Fizik. Matematik hep kesin doğru bilgiler üretiyor ama realiteden bağımsız. Fizik (ve dolayısıyla bütün fizik dünya bilimleri) ise realiteyi konu ediniyorlar ama ürettikleri bilgiler kesinlikten uzak. Bütün bu fizik - dünya bilimleri içinde en ziyade göze batan "fizik ilmi" olduğuna göre projektörümüzü onun üstüne tutarak şu soruyu soralım: Fizik realite hakkında bize kesin

VARLIK SFERİ,

çok kesin bir hatla iki ana kısımdan

oluşur : PHISIKE (tabiat) ve META - PHISIKE (tabiat ötesi). O halde, sırf ve yalnız phisike'den kalkmak suretiyle topyekûn varlığın bilgisini elde etmeyi ümit edemeyiz.

dolayısıyla deney ampiria) ile elde edilen bütün bilgileri kapsar ki bu kapsama meta-fizik, matematik ve bir ölçüde psikoloji hariç hemen bütün bilgi alanlarını dahil etmek kaabildir. Sosyologlar, tecrübi psikologlar, biyologlar, kimyagerler vs. pek hoşlanmasalar da madem ki duyulur bilgi kaynağından beslenmektedirler, o halde onların kâffesini bu bağlamda olmak üzere "fizik - dünya bilgisi" olarak nitelendirmemiz -mümkün de değil- zaruridir. Bilinen şekli ile FİZİK ilmi bütün bu "fizik - dünya bilimleri" içinde sadece özel bir tanesidir. Bu iddia pek aşırı bir fizikalizm olarak nitelendirilmek istenebilir, ama değildir. Zira, bir defa biz burada bütün bu fizik - dünya bilimlerinin "fizik ilmi" ne irca edilebileceğini söylemek istemedik; ikinci olarak da, insanın işin içine karıştığı bütün bilgi alanlarını kuşatan ilimlerin insan faktörü dolayısıyla ancak kısmen (ne kadar kısmen ayrı bir bahis) bu çerçeveye dahil edilebileceğini belirtmek isteriz. Salisen, ileride de tekrar sözü edileceği üzere, biz bütün "varlık seferi"nin "fizik - dünya"dan ibaret olduğunu iddia etmek gibi bir tutarsızlığa da düşmek istemeyiz.

Hulasa edecek olursak; günümüzün modern medeniyeti (acaba bu tabir ne kadar doğru) iki temel bilime dayanıyordu: Matematik ve

doğru bilgiler sunmaktan aciz olan bir bilgi sisteminden NE'yi NE ÖLÇÜDE beklemeliyiz?

Önce şunu belirtmekte fayda var: VARLIK SFERİ, çok kesin bir hatla iki ana kısım'dan oluşur: PHISIKE (tabiat) ve META-PHISIKE (tabiat ötesi). O halde, sırf ve yalnız phisike'den kalkmak suretiyle topyekûn varlığın bilgisini elde etmeyi ümit edemeyiz. Bu, birinci sorunun cevabıdır: Biz fizikten - bütün fizik dünya bilimleri de dahil olmak üzere ancak fizik - dünya'nın bilgisini elde etmeyi ümit edebiliriz.

Ayrıca, yukarıda zikredildiği üzere, ampiria'ya dayanıyor olması hasebiyle; kesin doğru olmayan bilgiler ürettiğini de gördük. O halde, biz fizikten elde edebileceğimiz şeyin ölçüsünü de koyabilecek durumdayız: Tabiatın (:phisike'nin, fizik - dünyanın) kısmi veya tam, ancak hiç bir zaman kesin doğru olamayacak olan tasviri.

İmdi, bu, bilimüm phisicalist ve scientist iddiaların önünü kapatacak olan bir settir.

Fakat ortaya bir başka konu kendiliğinden çıkmış oluyor: Varlık sferini kısmen veya tamamen tasvir etmek iddiasında olan başka disiplinler yok mu? Varsa, fizik ilmi'nin onlarla ilgisi ne mertebededir?

El cevap: Böyle iki disiplin daha var: FELSEFE ve DİN. İkincisini şimdilik bir kenara bırakabiliriz -o, apayrı bir disiplin. Gelelim felsefe'ye: O da, fizik gibi, hatta ondan daha da fazla, varlık sferinin tümünü birden kucaklamak ve tam bir tasvirini yapmak iddiasında. Fizikten daha da fazla dedik, zira çekirdeği meta - phisike! Necip Fazıl'ın deyimi ile "göğü mızraklama san'atı". Meta-fiziği ister reddetsin, ister kabul etsin, felsefenin özünün metafizik olduğu hakikati hiç bir zaman değişmeyecektir. Ancak, madem ki topyekûn varlığı kucaklamak iddiasındadır, o halde, ister - istemez fizikle çakışmak durumunda olacaktır. Nitekim felsefenin belli - başlı büyük disiplinleri arasında en önemli yerlerden birini doğrudan doğruya FİZİK FELSEFESİ işgal etmektedir.

O halde fizik ve felsefe - en azından fizik felsefesi bağlamında birbirini ile yakın bir takım ilintiler içinde olacak demektir. Nitekim bir fizikçi gömüldüğü denklemlerin arasından başını kaldırıp etrafına dikkatle bakacak olursa, felsefenin sahasında olduğunu, yani, Molière'in Monsieur Jourdain'inin bilmeden 'nesir yapması' gibi bilmeden 'felsefe yaptığını' farkedecektir. Aynı şey bir felsefeci için de geçerlidir: Kozmos'un başı - sonu var mı yok mu diye felsefî spekülasyonlara dalmışken dikkat ederse görecektir ki aynı konu fizikçi için de bir "soru"dur. Bunu bir daire yayı metaforu ile izah edebiliriz: Fizik ve felsefe, bir daireyi üzerindeki bir noktadan yola çıkan, ancak biri sağa diğeri sola giden iki kişi gibidir. Netice itibariyle hem aynı yayüzerinde hareket etmektedirler ve hem de karşılaşmaları mukadderdir.

Binaenaleyh, tabiatın (: fizikdünyanın, phisikenin) tasviri, hem fizik ilmi ve hem de felsefe için ortak bir konu olmaktadır. Dolayısıyla da her iki disiplinin birbirinden kopuk ve bağımsız çalışmak yerine bir nevi teşriki mesai içinde olmaları bir zarurettir.

Bu teşriki mesai nasıl ve/veya ne şekilde olmalıdır? Yani burada ana konu: Fizik - temelli bir felsefe mi, yoksa felsefe - temelli bir fizik

mi esas olmalıdır? Kanaatımca ne biri, ne de öteki; daha doğrusu, her ikisi birden. Teşriki mesai derken kastettiğim budur.

İmdi, burada yine iki soru daha zuhur etmektedir. Bir: Bu teşriki mesai, yani fizik ve felsefenin bu ko-ordinasyonu fizik - varlığın

Stephen W. Hawking, "Zamanın Kısa Tarihi", Milliyet Yayınları, İstanbul, 1988

acaba tam ve yetkin, kesin doğru bir tasvirini yapmaya muktedir olabilecek midir? İki: Bu teşriki mesai ne tarzda yürütülmelidir? Birinci sorunun cevabı kesin bir hayır'dır. Fizik de felsefe de bağımsız halde kesin doğru, tam ve yetkin önermeler üretmekten acizdir. Fizik için niçin böyle olduğundan söz ettiydik, felsefe için şimdilik sadece şu kadarını söyleyelim: Şimdiye kadar hiç bir felsefe sistemi bu işi başaramamıştır, ne kadar felsefe sistemi varsa hepsi birbiriyile mücadele halinde ve hepsi en doğrusunun - daha doğru bir ifade

ile: Tek ve yegâne doğrunun - kendi sistemi olduğunu iddia eder. Şu halde, iki yanlıştan bir doğru çıkmayacağına göre, fizik ve felsefenin bu ko-ordinasyonu da yine ancak "yanlışlanabilir" önermeler hasil edecek demektir. Zaten başkasını da beklemeye hakkımız yok. Popper'a hak vermemek elde değil: İlim - en azından phisike'ye müteallik ilim - ancak "yanlışlanabilir" önerme/veya önermelerdir. Neticeten, fizik - varlığın mahiyet ve hüviyetinin tam tasviri bitmeyecek olan bir süreç olarak kalmaya mahkûmdur. İkinci soruya gelince: Bu teşriki mesai, fizik ve felsefenin söz konusu bu ko-ordinasyonu, ya profesyonel fizikçilerin filozofik çalışmalarında, ya profesyonel felsefecilerin (: filozofların) fizik - ağırlıklı çalışmalarında ele alınmıştır bu güne kadar. Birinci gruba, Newton, Einstein, Schrödinger vb., ikinci gruba Kant, Hegel, Feurbach vb. örnek verilebilir. "Fizikçi-filozof" olarak anılabilecek olan birinci grup düşünürler fizik - ağırlıklı bir felsefe, yani "çok fizik - az felsefe" ile, "filozof - fizikçi" olarak anılabilecek olan ikinci grup düşünürler ise felsefe - ağırlıklı bir fizik, yani "çok felsefe - az fizik" ile iştiğal etmişlerdir. Fizikçi - filozofların eserlerinin ağırlıklı teması, genellikle - fizikten kalkmanın bir sonucu olarak - fizikalizm ve scientism temayülündedir.

HAWKING ve "ZAMANIN KISA TARİHİ"

Gelelim konumuzun ana başlığına. Günümüzün maruf fizikçilerinden Amerikalı Stephen W. Hawking'in 1987 yılında yazmış olduğu "Zamanın Kısa Tarihi" 1988 kasımında Milliyet yayınları arasında neşredildi. Dilimizde bu tür eserlerin azlığı büyük bir talihsizlik. Batıda bu iş, yani ilmi konuların "popülarizasyonu" çok ciddi bir şekilde yapılıyor. Hem de bu işi ekseriyetle konunun doğrudan birinci el uzmanları üstleniyor, böylece ilmi konular sadece uzmanların kendi aralarında "al gülüm - ver gülüm" mevzuu olmaktan çıkıp geniş kitlelere intikal etmiş oluyor. Bu da sonuç olarak toplumda ilme bir yöne-

liş sağlamış oluyor. Ayrıca, her ne suretle olursa olsun, ilim, eski Mısır rahiplerinin anlamsız kiskançlıklarını andırır bir tarzda toplumdandan soyutlanmamış olmaktadır. Bizde böyle bir şey yok. Olanlar ise, bir - iki tane müstesna, "popülarizasyon" dan ziyade "vülgarizasyon" a mütemayil.

Hawking, bir teorik fizikçi. Daha ziyade ve ağırlıklı kozmoloji ile iştigal ediyor. Fizikte esaslı surette mesafe kat' eden herkes gibi o da mezkur, daire yayı üzerinde kaçınılmaz olarak felsefe ile yüz - yüze gelmiş bulunuyor. Kaleme almış olduğu eser, bunu açıkça gösteriyor. O, birinci kategoriden bir düşünür olarak kendini çok açıkça belli ediyor: Hem de en zayıflarından biri. Eser, müellifin fizik'den kalkarak kozmos'un (fizik - dünyanın, tabiatın) eni - konu tam bir tasvirini yapmaya giriştiğini, hatta bununla da yetinmeyerek metafiziğe uzanmaya ve böylece top-yekûn varlık sferinin tam ve yetkin bir şekilde rasyonalizasyonuna yöneldiğini gösteriyor. Hülasa edecek olursak, tipik bir phisicalism ve scientism örneği sergileniyor. Fakat tüm bu tavırlarda yine de bir vuzuhsuzluk ve bulanıklık hakim; anlaşılan, Hawking ne kadar iyi bir fizikçi ise o kadar da kötü bir filozof.

FİZİKALİST, MONİST GNOSTİSİZM

Hawking'in iddialarını iki ana grupta toplamak kabildir: Bir, fizik ve meta-fizik diye iki ayrı ve bağımsız varlık parçası olmayıp, tüm varlık sferi fizikal monizm'e irca edilebilir. İki, bu monist varlık sferi bilinebilir, zira esası fizik'dir, fizik ise bilinebilecek olan bir şey'dir. Bunun için de üstad bütün ümidini fizikte bilinen adıyla "Birleşik teori"ye bağlamaktadır. Yani Hawking, bir fizikalist, monist gnostik felsefe temellendirmeye çalışmaktadır.

Bilindiği üzere batı düşüncesinde iki büyük felsefe ekolü asırlardan beri kıyasıya mücadele halindedir: Materyalizm ve İdealizm. Her ikisinin temelleri ne denli taban - tabana zıt ise de ortak oldukları bir nokta vardır: MONİZM. Yani her ikisi ne âlem'i esas itibarıyla

tek bir sebebe irca etmektedirler. Materyalist felsefe için bu monizm'in esası madde (materi), İdealist felsefe için de İde (geist)'dir. Batıda modern felsefenin babası addedilen Descartes'a gelinceye kadar madde-ide ayrımı felsefi plandan ziyade dinî planda kabule mazhar iken ilk defa Descartes bu monizm'e felsefe noktai nazarından şiddetle saldırarak monist varlık sferini parçalamış ve onu madde ve ruh diye mahiyet ve öz itibarıyla iki ayrı kısma ayırıp batı düşüncesine DÜALİZM'i getirmiştir (Descartes ide tabirine pek iltifat etmiyor). Descartes'dan sonraki bütün batı felsefesinin hemen hemen en büyük problemi, onun par-

en büyük darbe'yi Kant indirmiş ve ancak fenomenal olanın bilinebileceğini, numenal olanın ise bilinemeyeceğini ortaya atmıştır. Materyalist felsefe ise, her iki kolu da, kesin ve çok katı bir şekilde gnostik'dir: Madem ki bütün varlık madde'den ibarettir, o halde "hakıyla" bilinebilir.

Önce, Hawking'in fizikal - monizm'ine bir göz atalım. O, bunu şu ifade ile dile getiriyor: "Evren, tamamıyla kendine yetecek ve kendi dışındaki hiç bir şey'den etkilenmeyecektir. Ne yaratılacak ve ne de yokedilecektir. Yalnızca OLACAKTIR." (s. 177. p. 1). Einstein'in Genel Relativite teorisi fizikal - monist telakkilere büyük bir darbe in-

Bilindiği üzere Batı düşüncesinde iki büyük felsefe ekolü asırlardan beri kıyasıya mücadele halindedir: Materyalizm ve İdealizm. Her ikisinin temelleri ne denli taban - tabana zıt ise ortak oldukları bir nokta vardır: MONİZM. Yani her ikisi de âlemi esas itibarıyla tek bir sebebe irca etmektedirler.

çaladığı bu monist tabloyu yeniden ihya etmek olmuştur. Nitekim, gerek Hegel'in İdealizmi ve gerekse de hem MEKANİK MATERYALİZM'in ve hem de DİYALEKTİK MATERYALİZM'in en büyük mesaisi bu yolda harcanmıştır. Bu gayretlerin hiçbirisinin de tam ve tatminkâr bir netice vermediğini söylemek kesinlikle aşırı bir iddia olarak telakki edilmemelidir.

Gnostisizm'e gelince: Descartes'ın temellendirdiği Rasyonalist felsefe tamamen akıl'dan yola çıkmak suretiyle kısmî bir gnostisizm'e ulaşabileceği iddiasındadır. Kısmî dedik, zira, Tanrı ile ilgili bilgiler ancak kısmen bilinebilir, ancak, fizik dünya ile bilgiler çok büyük ölçüde -hemen hemen tamamen- ve "akıl ile" bilinebilir: Descartes buna "Mathesis Universalis" diyor. İngiliz empirist felsefesi de ardılları da fizik dünya için gnostiktir. Hegel için de aynı şeyi söylemek kabildir, ancak biraz farklı bir anlamda. Gnostisizm'e

dirmiş ve bu tür iddiaların önüne çok güçlü bir set çekmiştir. Konunun aslı - çok kısaca şu: Genelrelativite teorisine göre, evren'in zaman'da ve mekân'da hudutları olmazdır. Bu hudutlar, fizikçiler tarafından "TEKİLLİK" (: SINGULARITY) olarak bilinir. Bu, şu demektir: Evren, yani fizik - dünya (kozmos) ezeli ve ebedî olmayıp, muayyen bir zaman önce, (zaman'ın da bizatihî mevcut olmadığı bir "zamanda") bir "KARA DELİK" den fıskırmıştır ve yine muayyen bir zaman sonra tekrar bir "KARA DELİK"de nihayete erecektir. Bütün fizik - dünyanın temel kategorileri olan uzay ve zaman da, görüldüğü gibi, "kadîm" değil "hâdis"tir: Bizatihî, ezeli ve ebedî olmayıp, yaratılmışlardır (yaratma deyimi, materyalistlerin direnmelerine rağmen artık fizik - bilimsel bir deyimdir). Üstelik için en ilginç yanı şudur: Biz, "yaratılmış olan" bu kozmos'u tam bilebilsek dahi, kozmos'un bir kara delikten

fışkırmak suretiyle yaratılmış olmasından "önceki" halini ve keza, bir kara delikte yok - olduktan sonraki halini asla bilemeyiz. Yani, genel relativite teorisi hem fizik - dünyanın varlığına bir sınır çekiyor ve hem de bununla yetinmeyerek büyük bir adım daha atıyor ve "bilgi"ye de bir sınır çekiyor. Einstein'ın kendisi dahi, relativistik denklemlerinin ulaştığı bu sonuçtan ürkmüş ve bir tamirata girişmeye teşebbüs etmiştir. Ancak, bugün biliyoruz ki bilâhare bu durumu kabul etmek zorunda kalmıştır.

İmdi, genel relativite teorisinin varmış olduğu bu sonuç, fizikal monizm'de şu rahneyi açmıştır: Bir, zaman ve mekân gibi en temel kategorilerinin "hâdis" olması, bizatihi kozmos'un "hâdis" olmasını intac etmektedir. İki, kozmos hâdis olmakla beraber ebediyen de var - olacak değildir, nasıl "kün" olmuşsa öylece "feyekûn" olacak ve varlık sahnesinden silinecektir. Üç, kozmos'un var - olmadan önceki ve yok - olduktan sonraki halinin bilgisi insan için ebediyen kapalı kalacaktır. Dolayısı ile, kozmos'un, yani fizik - dünyanın, başı ve sonu "fizik - olmayan" bir dünya'dan bağımsız olamaz. Daha açıkça ifade edildikte; "fizik - dünya" ne denli bir objektif realite ise, fizik - olmayan dünya, yani META - FİZİK DÜNYA da o denli bir objektif realitedir. Fiziğin dönüp - dolaşım yaptığı nokta, ister - istemez, el - altından, zımnen, metafizik - âlemin varlığının kanıtlanmasından başka bir şey olmamıştır. Tabii işin başka vecheleri de var: Bu meta-fizik dünyanın varlığı sadece kozmos'un yaratılması ve yok edilmesi arasındaki sürecin öncesi ve sonrasına bağımlı değildir: Halihazırda işbu "fizik - dünya içinde" karadelikler mevcuttur ve her bir karadelik için bir "tekillik" alanıdır: Orada da fizik kanunları geçersizdir, orada da bilginin hiçbir kuralları "sökmez". Fizik ve felsefe açısından gerçekten tam bir problematik: Fizik ve metafizik, iç - içe, koyun - koyuna! Burada, yeri gelmişken, şunu eklemek isterim: Bu tür fizik - olmayan dünya için meta - fizik dünya deyimi bu satırların müellifine biraz soğuk geliyor (zira meta - fiziği fiziğin bir fonksiyonu

haline gelmiş gibi hissediyorum) onun için bana, hakiki, halisüddem meta - fizikten ayırd etmek için "fiziksel meta - fizik" deyimi daha uygun gibi görünüyor.

Hawking başlangıçta Einstein'ın teorisinin bu sonucunu kabul etmiş ve bu yönde hayli emek sarf edip, kendi ifadesiyle herkesi de buna ikna etmeye çalışmışken sonradan büyük bir dönüş yapıp

Daha açıkça ifade edilirse; "fizik dünya" ne denli bir objektif realite ise, fizik olmayan dünya, yani META - FİZİK DÜNYA da o denli bir objektif realitedir.

tam aksi bir teze sarlıyor (s. 76 p. 2)

Bundan sonraki bütün gayreti, Penrose ile birlikte, evrenin bu ilk durumunun da bilinmesine imkân verecek olan bir seri teoriler inşa etmek olmaktadır (s. 77, v. dv). Bu konudaki temel hareket noktası da şu: Fiziğin en büyük iki dalı, "Genel relativite" ve "Kuantum Mekaniği"ni uygun bir tarzda birleştirmek suretiyle, büyük bir BİRLEŞİK TEORİ'ye ulaşmak. Yani, Hawking, bu ikisinin bir eklektizmini yapmaya çalışıyor. "Birleşik Teori" ile, "evrendeki herşeye ilişkin" teoriyi kastettiğini bir çok yerde açıkça zikrediyor (msl. s. 197, st: 1, 2, 3). Bu, Einstein'ın son yıllarında üzerinde çalışmasına rağmen başaramadığı bir konudur. Bu ikisinin birleştirilmesi, yani kuantum mekaniği ile genel relativite arasında uygun bir eklektizmin yapılması o zamandan beri üzerinde en fazla mesai sarf edilen konulardan birisi olmasına rağmen henüz tam bir sonuç elde edilmiş değil. Bu da, genel relativite teorisinin, kuantum mekaniğinin çekirdeğini oluşturan indeterminizmi ihtiva etmemesinden kaynaklanıyor. Genel relativite ile kuantum mekaniğinin bu eklektizmini, evrendeki herşeye ilişkin teori olarak nitelen-

dirdiği Büyük Birleşik Teori için ilk adım olarak telakki ettiğini söyle açıklıyor: "Şu halde atılması gereken ilk adım genel göreliliğin belirsizlik ilkesiyle bir araya getirilmesi olmalıdır" (s. 199, p. 1).

Hawking'in bu birleşik teori hakkındaki fikirlerinde tam bir bıraklılık olduğunu iddia etmek hayli zor. Şöyle ki: O, kendisinden çok büyük şeyler ümit etmekte olduğu bu teorisinin aslında var olup - olmadığından dahi zaman - zaman pek emin gözüküyor (s. 20):

"Ancak bir de, böyle bir birleşik kuram gerçekten var olabilir mi?"

Yoksa bir düş peşinde mi koşmaktayız? Üç olasılık var:

1. Tam bir birleşik kuram gerçekten var ve kafamızı çalıştırsak bir gün bulacağız.

2. Evrenin yüce bir kuramı yok; yalnızca evreni gittikçe daha doğru betimleyen sonsuz bir kuramlar dizisi var.

3. Evreni tümüyle betimleyebilecek bir kuram yok; olaylar belli bir yere kadar kestirilebilir, bundan ötesi gelişigüzel ve keyfidir."

Şu ifadeler aşikâr bir çelişki ve tutarsızlıktır: "Peki, evrenin yüce kuramını gerçekten bulmuş olmamız ne anlama gelecektir? Birincil bölümde açıkladığı gibi, kuramlar kanıtlanamayacağı için, gerçekten doğru kuramı bulduğumuzdan hiçbir zaman emin olamayacağız. Ama, kuram matematik açısından tutarlı ve gözlemlere uyan kestirimler veriyorsa, aradığımız kuram olduğuna akla uygun ölçülerde inanabiliriz." (s. 212 p. 2)

Böylece, Hawking'in fiziksel - monist karakterli olarak tasarladığı varlık tablosunun gnosis'ini yakalamaya çalışırken hangi boyutlarda çelişiklere düşmüş olduğunu gördük. Beri yandan, o varlığından bile tam olarak emin olmadığı böyle bir teoriden neler beklediğini şu ifade ile tekrar teyid etmektedir: "Tam ve tutarlı bir birleşik kuram yalnızca ilk adım: Ereğimiz çevremizdeki olayları ve kendi varlığımızı tümüyle anlamaktır." (s. 213 p. 2)

Yani: Bütün evrenin, fiziksel dünyanın tek ve biricik varlık sahnesi olduğu, başka bir şey aramanın imkânsızlığı iddia edilerek E-

zikselsel - monist bir varlık tablosu çiziliyor, sonra bu monist varlığın kesin bilgisine ulaşmak için de bir birleşik teori peşine düşülüyor (hatta: Kitabın ana gayesi de bu, s. 29 p. 1), ancak böyle bir teorinin var olup - olmadığından dahi şüphe edilmekten kurtulunamamaktadır. Bu, "KÜLL"ü izaha yönelmiş olan bir felsefi düşünce için "izah edilemez" bir tutarsızlıktır.

Bu izah edilemez tutarsızlığın şu boyutu da var: "Her şeye ilişkin", yani "her şeyi açıklamaya yönelik" bu birleşik teori, "İNDE-TERMİNİZM" üzerine temellendirilmek istenmektedir. Bu ise, kendisinden "her şeyin bilgisini" vermesinin beklendiği bir teorinin ölü doğmasından gayri bir şey olmasa gerek. Zira, İndeterminizm, bizatihî "determine edilebilenin zıddı" olan bir prensip'tir. İndeterministik bir temelden hareketle bütün varlığa şamil bir "külli" bilgi sistemi elde etmeye kalkışmak, akarsuyun üstüne işaret koymaya benzer. Hawking, şunu görmezlikten geliyor: "daimî surette değişen, kararsız, belirlenemeyen" cüz'lerden, "değişmeyen, kararlı, belirli" olan KÜLL'ün bilgisi istihraç edilemez.

Bu ise, Hawking'in, girişmiş olduğu boyundan büyük küstahça teşebbüsünün altında ezilmesi demektir. Yazar, belki kendi zekâsına karşı beslediği firavunca güven, belki sakatlığından kaynaklanan eziklik duygusu veya bilemeyeceğimiz bir takım mercilerin 'dürtüklemesi' ile - meselâ Carl Sagan yazmış olduğu önsözde bu dürtüklemeyi mükemmelen icra ediyor, s. 13. p. 2 - "TANRI" kavramına sık sık saldırıyor.

TANRI idesi(2), bütün felsefe sistemlerinin odak noktasını oluşturur. Hatta şunu rahatlıkla iddia etmek mümkündür: Bütün felsefe tarihi, insan aklının TANRI idesi etrafında dönenmesinin hikâyesidir: O'nu ister kabul, ister reddetsin, bu, genel - geçer bir hükümdür. Hatta, Tanrı'nın varlığının delillerinden biri de bu olsa gerek: O'nun varlığı öylesine kuvvetli bir hakikat ki O, "kendisine inanmadığını iddia edenlerin" dahi içinden sö-küp-atamadıkları bir objektif reali-

tedir. İmdi, Hawking'in Tanrı idesi etrafında dönenmesine gelince: O, daha önce de gördük ki tamamıyla kendi kendine yeterli, yaratılmamış ve yok edilemeyecek olan, teknik felsefi dil ile, "bizatihî kendinde ve kendinden var - olan, tek mümkün, varlığı zarurî ve bilinebilir" bir VARLIK tablosu tasvir etmekle, böyle tablo içerisinde TANRI'yi ihraç etmeyi düşünmektedir. Bunu, kitabın sonuç kısmının en son cümlesindeki (s. 220, p. 2)"... Hele bunu yanıtlayabilirsek, insan aklının en yüce zaferi olacak - çünkü o zaman Tanrı'nın aklından neler geçtiğini bileceğiz." şeklindeki anlamsız ibareleri ile dile getiriyor. Gerçi onda tuhaf bir Tanrı inancı var - gibi görünüyor, ancak bu da onun zaafından biri: İnanmakla reddetmek arasında çizdiği zikzaklar tam bir çelişki ve tutarsızlık sergisidir:

"... Evrenin bir başlangıcı oldukça, bir yaratıcısı olduğunu varsayabiliriz. Ama evren gerçekten tümüyle kendine yeterli, sınırsız ve kenarsız ise, ne başı ne de sonu olacaktır: Yalnızca, olacaktır! O halde bir Yaradana ne gerek var?" (s. 182. p. 2, son satırlar)

SONUÇ

Büyük fizikçi - küçük filozof Stephen W. Hawking'in temel iddiaları ve hataları şöylece hulasa edilebilir:

1: Bütün varlık sferi, esas itibariyle tek bir prensibe, "FİZİK"e irca edilmelidir. Yani, "mono-blok" fizik-temelli, daha açık bir ifade ile MATERYALİST bir varlık realitesi vardır.

2: Bu varlık, "kendinde ve kendinden, zarurî, kadîm ve lâyemut ve bilinebilir" bir varlık olup, böylesi bir varlık tablosunda Tanrı fikri lüzumsuz bir zihin lüksü olmaktan ileriye gidemez.

Halbuki:

1: Bütün varlık sferinin sadece fizik'den ibaret olduğunu iddia etmek binlerce yıldan beri materyalist felsefenin him - him tekrarladığı pek bayat bir numaradır: Bu, "sadece fiziksel olanı algılıyorum, fiziksel olmayana algılamıyorum; madem ki ben algılayamıyorum, o

halde algılamadığım yoktur" şeklindeki materyalist dogmatizm'den başka bir şey değildir. Bir de Berkeley'e saldırırlar; "Esse est percipi = var olmak algılanmış olmaktadır" dediği için.

2: Bu mono-blok fizik varlık-lâyık görülen "Tanrısal" yakıştırmalara gelince: bunların hepsi ilkel bir fizikalizmden başka bir şey değildir. Bir defa, şunu gördük ki, fizik, "yanılan, yanlışlanabilir" bilgiler üreten bir ilim'dir. Daha doğrusu, İLİM, bu demektir. İmdi: "yanılan, yanlışlanabilir bilgi üreten" bir disiplinden nasıl olur da "yanılmayan, kesin doğru bilgiler" istihraç edebilirsiniz? Bu, abes ile iştiğal etmektedir. Fizikalizm ve scientismin paradoksu budur. (Nitekim, evrenin ve hatta ve tüm var - olanın yanılmaz bilgisinin peşinde koşan Hawking, şu kısacık ömründe kaç defa yanıldığını kendisi itiraf ediyor. (Msl. s. 76. p. 2 veya, s. 192. p. 2)

Nitekim bugüne kadar kurulan bilimsel teorilerin içinde yıkılmamış ya da yıkılmayacak olan tek bir tanesi mevcut değildir. İLİM, ebedî ve değişmez hakikatı yakalamak değil, ebedî ve değişmez hakikate doğru, düşe - kalka, yanıla - yanlışlana, bitip - tükenmek bilmeyen bir cehd hareketi yürütmek demektir. Ezeli - ebedî - değişmez hakikatın kesin doğru bilgisi, yanılan insan'ın haddi değildir. O, yani ezeli - ebedî - değişmez olan'ın kesin doğru bilgisi, "ezeli - ebedî - değişmez olan" dan "bildirildiği kadar" bilinebilir.

Hawking, merhum üstad Necip FAZIL'ın şu "ölümsüz" düsturunu bilse faydadan hali olmaz: "Soylu bir fikir adamı bu kâinatı izah edebilmelidir; eğer edemiyorsa, niçin izah edemediğini izah edebilmelidir." □

Dipnotlar :

(1) Burada "hakikî" ibaresi; "süjenin tasarımlamasından bağımsız, objektif bir realitesi olan, gerçekte var - olan" anlamındadır.

(2) Tanrı kavramını "cins ismi" olarak kullandığımı belirtmek isterim. Bu anlamıyla o, "İLÂH" in karşılığı olmaktadır. Hakikî olgun din'de (İslâm'da) temel düstur olduğu veçhiyle, TANRI (: İLÂH) BİR VE YALNIZ VE ANCAK BİR OLUP İSMİ İSE ALLAH'DIR.